

Sergiu Viorel Urma

Dansând cu generalii

*Din România lui Ceaușescu în America lui Obama:
Memoriile și observațiile unui reporter Associated Press
de-a lungul a patruzeci de ani în Europa și Statele Unite.*

Preludiu

După o pauză de douăzeci și trei de ani, timp în care *Associated Press* nu a avut niciun reporter permanent în România comunistă, agenția a deschis, în 1973, un *Birou* la București, numindu-l pe Nick Ludington corespondentul ei. Eu am devenit asistentul lui pentru un an, până în 1974, când el a fost transferat la Beirut, fiind promovată șef al Serviciilor *AP* din Orientul Mijlociu.

Statele Unite și Occidentul erau curioase să știe dacă România reprezenta „spărtura” ce părea să se fi creat în blocul sovietic după înăbușirea „Primăverii de la Praga” din 1968 sau dacă nu era totul o simplă mascaradă. Era Ceaușescu un lider comunist deosebit de toți ceilalți, independent de Moscova și deschis către Occident, sau nu era decât un impostor? Era el oare un „cal troian”, sau un tiran în devenire?

După ce am devenit corespondentul *AP* din țară, între mine – singurul român independent angajat *full-time* și plătit de un trust de presă occidental în România lui Ceaușescu – și Securitate a început un joc de-a șoarecele și pisica. Pe măsură ce situația economică a României se va înrăutăți de la an la an, voi intra în conflict direct cu regimul comunist, care va încerca să strângă dovezi pentru a mă acuza de „trădare” și a mă îndepărta de la *Biroul AP* din București.

Înainte de a fi angajat de *AP*, m-am întrebat deseori ce stimulente sunt necesare pentru a avea succes într-un sistem totalitar. Ambiția de

a-i controla pe alții și de a-i face să se teamă de tine? Credința că ești mai deștept și că meriți mai mult? „Arta” supraviețuirii? Curând voi găsi răspuns la întrebarea asta.

Pentru mine, aceasta a fost iluzia libertății: să fiu capabil să mă simt liber chiar dacă eram supravegheat în permanentă și să nu mă afund în mlaștina în care alții intrau cu bună știință pentru a se pune bine cu regimul și a se bucura de avantajele oferite de el. A fost alegerea mea și nu am niciun alt merit în afară de acela că nu mi-a păsas foarte mult de prețul pe care urma să-l plătesc. Câteodată, recunosc, mi-a fost teamă de consecințe, dar n-am privit înapoi niciodată.

1.

Am fost foarte, foarte aproape de o prăbușire financiară globală.
Șeful Rezervelor Federale, Ben S. Bernanke

NEWYORK

Toamna 2008

America e în cădere liberă și panica e generală.

Prăbușirea economică a început pe 15 septembrie, după ce o firmă de servicii financiare globale, Lehman Brothers, a intrat în faliment. Va fi cel mai mare faliment din istoria Statelor Unite și va zgudui din temelii sistemul financiar mondial.

În succesiune rapidă, gigantul de asigurări AIG a fost ca și naționalizat de *Federal Reserve* (FED), banca centrală națională. Merrill Lynch, cel mai cunoscut *stock broker* american, și-a scăpat pielea vânzându-se lui *Bank of America*. Corporațiile financiare și băncile de investiții *Goldman Sachs* și *Morgan Stanley* au fost salvate numai după ce *Federal Reserve* le-a declarat companii de *bank holding*, astfel încât să aibă acces la linii de credit și la ajutor financiar din partea guvernului. *Washington Mutual*, cea mai mare instituție de economii și credite din SUA, și *Wachovia*, a patra bancă în ordinea mărimii, au fost făcute knock-out. Fiecare dintre ele a fost „măritată” pe mai nimic de către *Federal Deposit Insurance Corporation*, care le-a preluat controlul și apoi a ținut să scape de ele cât mai repede.

LEBIS | Volumul 1

Octombrie nu este o lună bună pentru finanțele americane. *Great Depression*, cel mai negru moment înregistrat vreodată de capitalismul mondial, a izbucnit pe 24 octombrie 1929, în așa-numita *Black Thursday*, odată cu *crash*-ul de pe Wall Street. A fost precedată de *Bankers Panic*, altă mare criză financiară, care a lovit în octombrie 1907, când bursa de pe Wall Street a pierdut jumătate din valoarea avută în anul precedent.

În 1987, *Black Monday* a lovit în aceeași lună (pe 19 octombrie), când piețele financiare din toată lumea s-au prăbușit, începând cu cele din Hong Kong. Pe Wall Street, indicele bursier Dow Jones Industrial Average a pierdut 22,6 la sută, cel mai mare declin procentual realizat într-o singură zi.

Ferește-te de Idele lui Marte (martie), când Iulius Cezar a căzut lovit mortal de pumnalele unor fanatici ai republicii romane.

Ferește-te de idele lui octombrie, când piețele financiare se prăbușesc lovite de lăcomia, fraudele și apoi panica unor fanatici ai finanțelor care nu mai țin seama de niciun risc.

Bursele sunt „motoare” în doi timpi: o iau în sus atunci când lăcomia e mai mare decât panica și se duc în jos când panica întrece lăcomia. Mai limpede de atât nu se poate.

E un proces simplu și complicat în același timp, căci altfel nu ar duce la îmbogățirea unora și la sărăcirea altora, uneori peste noapte, ca la cazinou. Chiar așa numesc unii „jocul” de la bursă.

Dacă e să pierdem bani, mai bine ne ducem la Las Vegas și jucăm la cazinou: acolo, cel puțin, poți să bei și să mănânci pe gratis – și mai sunt și fetele alea drăguțe... unde mai pui că te alegi și cu pantofii lustruiți.

Dar acum lumea are toate motivele să intre în panică și frica se citește în ochii tuturor. America tremură cu economia ei de 16 trilioane (16 mii de miliarde) de dolari cu tot.

Cât de mare va fi paguba? Câte bănci vor da faliment? Câți oameni vor rămâne fără ocupație și-și vor pierde casele în care locuiesc? Câte sinucideri vor avea loc?

Pe biroul meu, de la etajul 14 al agenției *Associated Press* din New York, am patru monitoare. Pe unul primesc știrile needitate de la reporterii noștri, în cazul meu știri financiare, economice și tehnologice din America și Canada. De 12 ani, de când am devenit *business editor* pentru clienții *AP* din afara Americii, selectez știrile, le editez și le trimit abonaților de pe cele cinci continente. Al doilea monitor îl folosesc pentru mesaje între diferite birouri din SUA și de afară, iar pe al treilea am acces pe Internet

la toate paginile care m-ar putea ține la curent cu ce se întâmplă în lume. Al patrulea monitor îl folosesc ca televizor – în cazul meu, urmăresc cele trei canale financiare principale: *Bloomberg*, *CNBC* și *Fox Business*, ca să aud părerea analiștilor și a comentatorilor.

Tocmai am terminat de editat un material în care șeful Trezoreriei, Henry Paulson, și șeful Rezervelor Federale, Ben Bernanke, imploră liderii Congresului să aprobe de urgență 700 de miliarde de dolari pentru a-i pune la dispoziția băncilor și companiilor aflate în primejdie de faliment, argumentând că altfel America nu mai apucă anul viitor teafără.

Așa ceva nu s-a mai auzit. Se poate duce de răpă capitalismul atât de repede și atât de ușor? Dacă ar fi știut sovieticii care e veriga cea mai slabă a sistemului...

„Orice bani aveți investiți pentru viitorii cinci ani, retrageți-i imediat din depozite. ACUM! Chiar săptămâna asta”, urlă îngrozit Jim Cramer de la *CNBC* în cadrul showului său zilnic *Mad Money*. Nu știi cine e mai „nebun”: Cramer sau Wall Street.

„Pare a fi începutul unei spirale ce ne poate duce în abis. FED trebuie să deschidă robinetul cu bani”, concluzionează un analist financiar pe *Bloomberg TV*.

Consilierii economici ai președintelui Bush susțin că situația ar putea să fie chiar mai rea decât Marea Depresiune a anilor '30. Iar pe Bush ia-l de unde nu-i. De câtăva vreme, nu se mai vede pe nicăieri. Și nici nu se mai aude de el. Pesemne că a încremenit și nu-i vine să creadă ce se întâmplă.

Explicația crizei, care va fi denumită Marea Recesiune, e simplă. Simplă – dar puțini au prevăzut-o. Adică nimeni cu adevărat.

Banca de investiții *Lehman Brothers*, care avea active de 639 de miliarde de dolari, a intrat în faliment din cauza unor pariuri masive pe credite ipotecare ce s-au dovedit fără valoare după căderea pieței imobiliare. Înaintea crizei imobiliare, când prețurile locuințelor erau în creștere explozivă, titlurile cu valori imobiliare compuse din credite ipotecare erau cele mai fierbinți active de pe Wall Street.

Creșterea uriașă a unor astfel de titluri a încurajat subscrierea de credite și mai riscante, care, după spargerea balonului speculativ de pe piața imobiliară, au devenit pierderi irecuperabile pentru bănci.

Șeful robinetului federal din care curgeau banii, Bernanke, a refuzat să le arunce un colac de salvare bancherilor de la *Lehman*, spunându-le că nu are autoritatea să facă acest lucru, fiind vorba de un ajutor de zeci

de miliarde de dolari. De aceea, el și Paulson au nevoie de aprobarea Congresului pentru adoptarea unei legislații ad-hoc și alocarea uriașei sume de 700 de miliarde de dolari – aproape cât produsul intern brut al Olandei – cu care să înfrunte criza.

În primul rând, trebuie salvate băncile. Dacă oamenii, speriați, se reped să-și retragă banii și economiile, creditele bancare se gripează, băncile intră în incapacitate de plată (s-au terminat banii, *sorry*), deci în faliment, iar economia suferă un stop cardiac. Sau, în engleză, *financial meltdown*.

Așa a pornit Marea Depresiune. În loc să injecteze bani în economie, guvernul de atunci a decis creșterea ratei de scont la 6 la sută, pentru a opri creșterea speculațiilor la bursă. Asta a restrâns masa monetară, fapt ce a condus la declanșarea crizei de lichidități într-un moment în care volumul tranzacțiilor de pe Wall Street atingea maxime istorice, iar cei care jucau nu mai puteau să-și închidă pozițiile pentru că, din lipsă de bani, nu găseau cumpărători.

În loc să micșoreze rata dobânzii ca să evite criza de lichiditate, administrația de atunci a procedat exact invers. Banii, capitalul sunt benzina care „arde” și face ca motorul capitalismului să funcționeze. *No money, no honey*.

Dar Ben Bernanke, care a studiat cu precădere criza economică din 1929-1933 ca profesor de finanțe la Universitatea Princeton, știa ce are de făcut.

Helicopter Ben, cum va fi poreclit, pentru că a spus, mai în glumă, mai în serios, că la nevoie se poate folosi un elicopter din care să se arunce bani, va găsi metode ingenioase pentru a mări masa monetară de pe piață și a împiedica griparea sistemului financiar.

La nevoie, se pot importa cerneală din China și hârtie din Canada dacă resursele interne pentru tipărirea banilor se termină, nu-i așa? Din aceleași motive, Bernanke va fi poreclit și *Bubble Ben*, pentru că atât de mulți bani aruncați în stânga și-n dreapta – peste 4 trilioane (4 mii de miliarde) de dolari – pot crea o altă „bășică”, ce s-ar putea sparge în viitor și ar putea duce la o nouă criză.

Dar acum nimănui nu-i pasă de inflație. Totul e să scapi cu fața curată din criza actuală și lucrurile par a merge din ce în ce mai rău. Pe rețeaua noastră internă curg alertele și care mai de care sună mai dramatic.

„1,2 trilioane de dolari s-au evaporat de pe piețele financiare din SUA în numai șase ore și jumătate”, strigă o alertă.

Indicele bursier Standard and Poor's 500, care conține cinci sute de companii mari, majoritatea americane, plonjează aproape 9 la sută, al treilea declin-record de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Dow Jones, cel mai important indice de pe piețele financiare, cade 778 de puncte, adică aproape 7 la sută într-o singură zi.

Ouch!

Vai de cei care au investite milioane de dolari. Vai de cei care au numai câteva zeci de mii, numai. Aștia sunt mai mulți, inclusiv pensionarii și cei cu planuri de pensii administrate de companiile la care lucrează, ca noi, de pildă. Dar vai și de degetele mele pe claviatura computerului. Încep să bat numai cu două degete, ca să le mai odihnesc pe celelalte, prin rotație.

Ca la orice agenție internațională de presă – și *Associated Press* e cea mai veche, datând din 1846 –, materialele curg fără încetare, clipă de clipă, din toate colțurile lumii, acoperind toate domeniile, de la sport, lifestyle și entertainment, până la politică, business, finanțe, tehnologie, videoclipuri și fapt divers.

În lunga sa istorie, *Associated Press* a fost cea dintâi sursă de informații care a anunțat lumii, înaintea tuturor, multe momente importante din istoria ei, de la asasinarea președintelui Lincoln, la atacul japonez de la Pearl Harbor, de la căderea șahului Iranului, la moartea papei Ioan Paul al II-lea.

Breaking news, top news, latest news, top news headlines – acestea sunt pâinea ziariștilor de la orice agenție de presă. Bătălia cea mai mare care se dă în competiția dintre agenții o reprezintă știrile „bombă”: *breaking news*. Cine „sparge” primul liniștea relativă cu o știre de importanță deosebită. Astea au cea mai mare căutare pe piața mondială și se plătesc cel mai bine.

La *AP*, în cursa pentru transmiterea informațiilor, etapele sunt următoarele, în ordinea importanței și urgenței. *FLASH* e o alertă care se folosește numai rareori, în cazuri excepționale, când știrea ar putea deveni un *top story* al anului. De pildă ajungerea primului om pe Lună în 1969, invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia cu un an mai devreme, dezmembrarea Uniunii Sovietice, prăbușirea *Twin Towers* în 2001 în urma unor atacuri teroriste sau moartea lui Nelson Mandela.

Următorul nivel de alertă este așa-numitul *BULLETIN*, folosit pentru știri deosebit de importante, urmat de *APNewsAlert* – scurte telegrame

de presă care conțin până la 15 cuvinte. Acum, ele curg unele după altele. După ce au fost trimise, sunt urmate de *APNewsNow*, care dezvoltă alerta cu detalii și conține maximum 130 de cuvinte, ca să poată fi citită și pe tablete și smartphone-uri.

După asta, urmează materialele și mai detaliate despre același subiect. Nici nu le mai înșir. Recordul personal e de 65 de materiale: alerte, știri urgente și neurgente selectate, editate și transmise pe parcursul a opt ore, durata unui *shift* – sau schimb de muncă la noi.

Nu lucrezi la furnale, dar câteodată aerul frige. Toată lumea sta ca pe jăratric.

În Congres, spiritele s-au încins. Republicanii din Camera Reprezentanților nu-s de acord cu Paulson și Bernanke și nu le vine să creadă că e nevoie de atâta bănet pentru a se ieși din impas. 700 de miliarde de dolari? Cine va achita suma asta? Contribuabilii, firește. *American taxpayers*.

Votul este negativ. Televiziunile transmit în direct votul din Congres și activitatea febrilă a agenților de bursă și a investitorilor de la New York Stock Exchange, unde, zilnic, se cumpără și se vând, în medie, acțiuni în valoare de peste 150 de miliarde de dolari.

Fox Business împarte ecranul în două: jumătate arată bătălia din Congres, cealaltă jumătate – traderii, nervoși și livizi, cumpărând și vânzând acțiunile investitorilor. De fapt, acum, nimeni nu mai cumpără nimic. Lumea vinde. Vinde totul. Cu cât devine mai clar că rezultatul votului din Cameră va fi unul negativ, cu atât vânzarea se accentuează. Am impresia că lumea începe să se dezintegreze.

Investitorii vând cât pot. Nu contează ce acțiuni și de la ce companie, toți vând ca să-și scape pielea. Microsoft, General Electric, Ford, Yahoo, Google, Citigroup... „E prăpăd. E un moment psihologic pentru planeta noastră”, îi spune un trader corespondentei Fox-ului, Nicole Petallides.

Ochii Mariei Bartiromo de la CNBC, prima reporteriță TV care a început să transmită în direct din „groapa leilor” de la NYSE, sunt și mai mari ca de obicei. Aproape că îi ies din orbite. *Money Honey* vorbește atât de repede, că de-abia poți s-o urmărești.

Unii îi critică pe cei din Congres zicând că sunt incompetenți. Alții spun că-s inconștienți atunci când resping colacul de salvare și că se joacă cu focul. Politicieni, ce să-i faci. Câteodată, mai mult încurcă decât descurcă.

Și Wall Street continuă să scadă vertiginos. Imediat ce a devenit cert că pachetul de acțiuni va fi respins, indicele Dow Jones plonjează 400 de puncte în numai cinci minute.

„E oare sfârșitul lumii?”, se întreabă un comentator de la Bloomberg.

Paulson pare epuizat. Răgușit, de-abia mai poate vorbi. Se bâlbâie mai rău decât Bush, care nu-i nici el un orator, nici născut, nici făcut. Adresându-se reporterilor, Paulson se lamentează în legătură cu votul negativ, dar promite că va continuă să preseze Congresul pentru adoptarea unui plan de salvare care să dezghețe piețele de credit.

Frustrați și panicați, analiștii financiari de la toate canalele încep să urle unul după altul. Două cuvinte îngrozesc lumea: *market capitulation*.

Asta e. Nimeni și nimic nu se mai poate împotrivi prăbușirii burselor. Asta va pune industria financiară și economia în general în pericol maxim. Nu numai în America, ci în toată lumea. Interdependența economică e o armă cu două tăișuri. Mai e ceva de făcut?

Market capitulation!

După America, Asia și după Asia, Europa. O reacție în lanț. La fel ca în 1929-1933, numai că acum, datorită tehnologiilor de propagare a informațiilor, criza va lovi aproape instantaneu în orice loc de pe planetă.

Selectez, editez și trimit lumii întregi știri despre ce se petrece la New York și Washington. Am amorțit de tot. Numai mintea îmi mai merge. Și degetele pe claviatura computerului.

Mă ridic și mă duc să-mi fac o cafea. Repede, că cine știe ce naiba se mai întâmplă dacă lipsesc mai mult de câteva minute.

În mica bucătărie (sunt patru asemenea chichinete la etajul 14, unde se află *newsroom*-ul mare cât aproape două terenuri de fotbal american) mă întâlnesc cu o colegă de la *North America Desk*, unde lucrez și eu, care își pregătește un ceai.

„Ce zici de ce se întâmplă?”, mă întreabă ea. „Ne mai rămân bani de metrou ca să ajungem diseară acasă?”

Devin brusc analitic și fatalist.

„N-aș fi crezut niciodată că după căderea comunismului o să prind și căderea capitalismului. Cam mult pentru o singură viață de om”, îi răspund, punând un pliculeț de espresso în mașina de cafea și ceai marca *Flavia*.

„Am locuit patruzeci de ani în România, unde am trăit comunismul pe pielea mea. Am scris despre el și apoi am fost nevoit să plec din țară. Acum sunt la 8.000 de kilometri distanță și relatez despre ceea ce pare

a fi cea mai mare criză a sistemului capitalist din ultimii 75 de ani. S-ar putea să fie și ultima? Cine știe...”

Eileen McNamara, cum o cheamă pe colega mea, soarbe din cana de ceai și zice: „Comunismul a fost înlocuit de capitalism – sau de ceea ce înțeleg unii prin capitalism. OK, asta înțeleg. Dar cu ce înlocuiești capitalismul acum, dacă...” – și lasă propoziția neterminată. „S-ar putea să avem anarhie sau alt război civil... nimeni nu vrea să moară de foame.”

„Nici măcar să sufere”, completez eu, gândindu-mă că, dacă le tai oamenilor accesul la *junk food*, mulți vor ieși în stradă ca să-și ceară „drepturile”.

De la pâine și circ, la Big Mac și la alegerile prezidențiale.

„Cheltuielile destinate consumului reprezintă două treimi din activitatea economică a Americii, iar consumul creează dependență”, zice Eileen. „Cafeaua ta, de exemplu.”

„Aici e buba cea mare. Plăcerea pe care ți-o oferă lucrurile e efemeră, dar disperarea atunci când ești lipsit de ele e permanentă”, comentez eu.

„Lumea s-a obișnuit cu un anumit standard de viață...”, spune ea. Nu termină bine de zis ce gândește că își ia cana cu ceai și se repede înapoi la *desk*-ul ei.

Îmi beau cafeaua din două înghițituri și mă uit pe fereastră. Jos, la câteva sute de metri depărtare, curge fluviul Hudson. Vaporăse și bărci cu pânze se scurg pașnic în toate direcțiile. Pe malul celălalt, este New Jersey, supranumit *Garden State*, pentru că de acolo se aprovizionează pe vremuri orașul New York cu zarzavaturi și fructe. Un fel de Bulgarie americană. Dacă ziua e senină, în depărtare se văd *Pocono Mountains* din Pennsylvania, care nu-s chiar munți, ci un lanț de dealuri mai răsărite, de nici nouă sute de metri înălțime.

Prin cap îmi trec fel de fel de gânduri, cu viteza luminii.

Capitalismul american nu s-a născut la întâmplare. Cum spunea Margaret Thatcher, Europa e creația istoriei: tot felul de războaie, rivalități statale, dispute teritoriale și religioase, tone de sânge vărsat. S-a născut prin cezariană și a crescut greu, plină de boli, sărăcie, invidii și lipsuri, din copilărie la adolescență și chiar și acum, la vârsta senectuții.

Spre deosebire, America, zicea ea, e produsul unei anumite filosofii. Fondatorii ei, *the Founding Fathers*, Adams, Franklin, Hamilton, Jefferson, Washington și ceilalți, și-au pus pe hârtie concepția că un guvern alcătuit din oameni imperfecti care-și exercită puterea asupra altor oameni trebuie

să aibă puteri limitate. Libertatea individului nu vine de la guvern, ci de la Creator. Iar statul e supus oamenilor, nu invers.

Așa s-a născut *Declarația de Independență* și una dintre minunile lumii, *Constituția* americană, cel mai vechi set de principii și reguli de acest fel din lume. E singura constituție care nu a fost rescrisă sau schimbată până acum, în peste 220 de ani. De la teoretic s-a ajuns la practic și nu sunt semne că sistemul ar sucomba. Până la actuala criză, cel puțin. (Președintele Obama, care a fost ales în special din cauza greșelilor făcute de Bush, va încerca să modifice pe cât posibil filosofia întemeietorilor Americii, conform ideologiei lui liberal progresiste care se consideră datoare să schimbe fundamental societatea și s-o conducă spre „inevitabilul” progres – o formă de marxism cultural și social care împinge corectitudinea politică spre limitele ridicolului. Iar excesele și erorile lui Obama, mai ales în politica externă, îl vor aduce în prim-plan pe Donald Trump, cu lozinca lui „Sa facem din nou America puternică” – altfel spus, înapoi la America valorilor tradiționale, cum a fost ea pentru cea mai mare parte a secolului 20. Dacă va reuși sau nu rămâne de văzut, pentru că ceea ce vrea el și milioanele care l-au votat e în contradicție cu progresivismul transnațional și dogmatismul liberal care sunt la modă în occidentală la ora actuală.)

Îmi vine să râd.

Și comunismul tot pe hârtie s-a născut, dar nu la Philadelphia, ci la Bruxelles, unde Marx a scris *Manifestul Partidului Comunist*. Ceea ce pe hârtie arăta nemaipomenit și nemaîntâlnit, când a fost pus în practică – prin „gândirea” neînfricaților luptători pentru dreptate și egalitate socială Marx, Engels, Lenin, Stalin și a celorlalți „jucători” și investitori-dictatori la bursa fericirii clasei muncitoare –, s-a terminat lamentabil în numai 70 de ani.

Mă întorc și eu la *desk*-ul meu, ca să văd ce se mai petrece în partea asta a lumii.

Încep să apară și primele știri despre sinucideri. La Los Angeles, un *money manager* de la o firmă de contabilitate și-a împușcat mortal soția, soacra și pe cei trei copii, după care și-a tras și el un glonț în cap. În nota de adio, a scris că avea necazuri financiare de tot felul și că a decis să-și omoare toată familia, nu doar pe el, pentru că așa i s-a părut lui că e „mai onorabil”.

În Ocala, un orașel din Florida, un cetățean și-a împușcat soția și câinele, iar apoi a dat foc casei, care se găsea în prescriere ipotecară, pentru